

## บทที่ 2

### ปรีทัศน์วรรณกรรม

บทนี้เป็นการนำเสนอวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการศึกษาเรื่อง การรับและการเผยแพร่ สารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม โดยได้นำเสนอหัวข้อต่างๆ ตาม ลำดับ ได้แก่ โครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ห้องสมุดประชาชน การรับสารนิเทศของ บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน การเผยแพร่สารนิเทศของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### 1. โครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมของไทยเกิดขึ้นหลังจากปล่อยดาวเทียมของไทยดวงแรก ในการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าพระราชทานชื่อว่า “ดาวเทียมไทยคม” โดยส่ง ขึ้นสู่อวกาศในวันที่ 17 ธันวาคม 2536 ในการนี้กระทรวงศึกษาธิการได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิไทยคม ในการบริจาคช่องสัญญาณผ่านดาวเทียม 1 ช่อง ตลอดจนงานและชุดอุปกรณ์รับ สัญญาณ เพื่อออกอากาศรายการโทรทัศน์ เพื่อการศึกษาโดยไม่มีโฆษณาตลอด 24 ชั่วโมง

กระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดการศึกษา ได้มอบหมายให้ กรมการศึกษานอกโรงเรียนรับผิดชอบดำเนินงานโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมและได้ ประกาศจัดตั้ง “ศูนย์การศึกษาทางไกลไทยคม” เป็นสถานศึกษาสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ทำหน้าที่บริหารจัดการและประสานงาน เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาทางไกลผ่านดาว เทียม รวมทั้งประสานงานระหว่างหน่วยงานผู้ผลิตสื่อตามโครงการ คือ ศูนย์เทคโนโลยีทางการ ศึกษา กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน และหน่วยงานภาคเอกชน และได้เริ่มทดลองออก อากาศเป็นครั้งแรกในวันที่ 12 สิงหาคม 2537

หลังจากทดลองออกอากาศเพื่อเป็นปฐมฤกษ์ในการเปิดสถานีแล้ว โครงการการศึกษา ทางไกลผ่านดาวเทียมจึงได้เริ่มทดลองโครงการรวม 3 ระยะคือ

ระยะที่ 1 ทดลองแพร่ภาพระหว่างวันที่ 15 ธันวาคม 2537 - 20 กุมภาพันธ์ 2538 โดยติดตั้งอุปกรณ์รับสัญญาณ ทั่วประเทศ

ระยะที่ 2 ทดลองแพร่ภาพระหว่างวันที่ 20 กุมภาพันธ์ - 1 เมษายน 2538 ได้ทดลอง โครงการ “เติมความรู้มุ่งสู่มหาวิทยาลัย” โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียนร่วมกับมูลนิธิไทยคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกรมสามัญศึกษาจัดขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับนักเรียน มัธยมศึกษาตอนปลายที่ต้องการศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย

ระยะที่ 3 ทดลองแพร่ภาพระหว่างวันที่ 29 พฤษภาคม - 30 กันยายน 2538 โดยออกอากาศเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียนและให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไปในลักษณะให้การศึกษาตามอัธยาศัย สัปดาห์ละ 7 วัน วันละ 10 ชั่วโมง ระหว่างเวลา 08.00-18.00 น.

กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้รับสมัครสถานศึกษาที่สนใจเข้าร่วมโครงการในลักษณะของสมาชิกโดยเปิดโอกาสให้สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และ มัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชนในสังกัดกระทรวง ศึกษาธิการและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย สมัครเข้าร่วมโครงการดังกล่าว พร้อมทั้งจัดอบรมบุคลากรระดับผู้บริหาร ครูผู้สอน และช่างเทคนิค ให้แก่สถานศึกษาดังกล่าวเพื่อให้สามารถจัดดำเนินโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน , 2539ข : 6-10)

### วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาผ่านดาวเทียม

กรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม โดยมีหน่วยงานทั้งราชการและเอกชน ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมมือกันเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมาย กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน , 2538ข : 5)

1. เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงในคุณภาพและมาตรฐานเดียวกัน
2. เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสเลือกรับการศึกษานอกโรงเรียนที่เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนของตนได้อย่างมีอิสระ
3. เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาให้เหมาะสมและมีประโยชน์ต่อประชาชนกลุ่มเป้าหมายรวมทั้งประชาชนทั่วไป กลุ่มเป้าหมายในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน
4. เพื่อพัฒนาการศึกษาทางไกลของประเทศให้เหมาะสมกับการพัฒนาการสื่อสาร ของประเทศในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าการที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนต้องการให้ประชาชนทุกกลุ่มได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน และมีโอกาสเลือกรับการศึกษาที่เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนของตนนั้น เพื่อให้การศึกษาบรรลุตามวัตถุประสงค์ กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงได้จัดการเรียนการสอนออกเป็น 3 ลักษณะ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนให้เหมาะสมกับรายได้และความสะดวกของตน เนื่องจากกลุ่มประชาชนที่จะมาเรียนในระบบการศึกษาทางไกลนั้นเป็นผู้ที่ไม่ได้เรียนในระบบโรงเรียนตามปกติ

### การจัดการเรียนการสอน

ในการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเป็นการจัดการศึกษาใน 3 ลักษณะคือ

1. การจัดการศึกษาทางไกลระบบเปิด (Open Distance Education) ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน (Non-Formal Education) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมาสมัครเข้าเรียนโดยไม่ต้องสอบคัดเลือก เมื่อสมัครเข้ารับการศึกษาแล้ว สถาบันการศึกษาจะจัดส่งสื่อประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อชุดการเรียนไปให้ ในขณะที่เข้ารับการศึกษานั้น จะส่งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในรูปของรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมไปยังผู้เรียน โดยผู้เรียนสามารถรับสัญญาณดาวเทียมจากอุปกรณ์รับสัญญาณส่วนบุคคลของตนเองหรือใช้อุปกรณ์รับสัญญาณของชุมชนรับสัญญาณ หรือชมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในตารางออกอากาศซึ่งสถาบันการศึกษาจัดส่งมาให้

ในการเรียน ผู้เรียนจะศึกษาจากชุดการเรียนด้วยตนเองตามคู่มือและคำแนะนำในการเรียนและศึกษาจากรายการวิทยุและโทรทัศน์ไปด้วย ในขณะเดียวกัน ผู้เรียนจะต้องทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในหลักสูตร ตลอดจนไปพบกลุ่มกับครูประจำกลุ่มเป็นบางเวลา เพื่อการสนเสริมหรือการแนะนำความรู้

2. การจัดการศึกษาแบบเสริม (Enrichment Programme) เป็นการจัดการศึกษาทางไกลในวิชาที่จะเสริมความรู้ในหลักสูตรของการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งเป็นลักษณะของความรู้เสริมและการสอนเพื่อช่วยเหลือครูในบางวิชาที่เข้าใจยาก หรือขาดแคลนครูผู้ชำนาญการในวิชาเฉพาะ

การจัดการศึกษาในลักษณะนี้โรงเรียนสามารถเข้าร่วมโครงการโดยจัดหาอุปกรณ์รับสัญญาณและเครื่องรับโทรทัศน์ให้กับนักเรียน หรือผู้เรียนอาจจะใช้เครื่องรับโทรทัศน์และอุปกรณ์รับสัญญาณส่วนบุคคลหรือของชุมชน ซึ่งได้ติดตั้งไว้ตามที่ต่าง ๆ เช่น วัด ห้องสมุดประชาชน

3. การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ข่าวสารข้อมูล ความรู้และทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วไป

ดังนั้น จึงไม่มีหลักสูตรที่ชัดเจนเหมือน 2 ประเภทแรก แต่จะกำหนดเนื้อหาในการออกอากาศทางโทรทัศน์ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาปัจจุบัน และความต้องการของประชาชนในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของประชาชนกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ให้สามารถชมรายการโทรทัศน์ที่ออกอากาศผ่านดาวเทียมตามตารางออกอากาศที่พิมพ์เผยแพร่ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2539ค : 35-49)

จากลักษณะการเรียนการสอนที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดไว้ทั้ง 3 แบบนั้น ผู้เรียนจำเป็นต้องหมั่นศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง จึงจะทำให้การศึกษามีประสิทธิภาพได้ นอกจากตัวนักศึกษาแล้วยังมีปัจจัยอื่นมาเกี่ยวข้องด้วย เช่น สื่อที่ใช้ในการเรียนการสอน เพราะนักศึกษามีโอกาสได้เรียนในห้องเรียนกับครูประจำกลุ่มน้อยมาก ดังนั้นการเรียนการสอนทางไกลจำเป็นต้องใช้สื่อต่างๆ เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างสะดวกราบรื่นและเกิดประสิทธิภาพภายหลังที่มีการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมแล้ว สื่อที่นำมาใช้เพื่อการศึกษาจึงมีความหลากหลายขึ้น

### สื่อการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

การจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมยึดหลักการใช้สื่อประสม (Multimedia) โดยเน้นการบูรณาการสื่อการเรียนการสอนที่สำคัญดังนี้ (ศูนย์การศึกษาทางไกลไทยคม, 2540 : 12-16)

1. สื่อเอกสารประเภทชุดวิชาที่เป็นบทเรียนสำเร็จรูป สามารถศึกษาด้วยตนเองได้ สื่อเอกสารจะประกอบเนื้อหาที่สำคัญของหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอน โดยเน้นกิจกรรมและการฝึกปฏิบัติตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของแต่ละบทเรียน

2. รายการโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมจะบูรณาการกับสื่อเอกสารที่ใช้ควบคู่กัน โดยเน้นเนื้อหาที่ยาก ต้องการคำอธิบายจากผู้เชี่ยวชาญ หรือ ครู / อาจารย์ที่สอนแก่ รวมทั้งเนื้อหาที่ต้องการให้เห็นกระบวนการ ความเคลื่อนไหว หรือสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นในสถานการณ์ปกติ รวมทั้งการสาธิต การทดลองทางวิทยาศาสตร์ ที่จำเป็นต้องให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง ซึ่งไม่สามารถนำเสนอโดยสื่อการสอนอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. รายการวิทยุ สื่อทางวิทยุกระจายเสียง ใช้ประกอบการเรียนการสอนโดยนำเนื้อหาของหลักสูตรมาจัดการสอนทางวิทยุ เพื่อเสริมการเรียนการสอนในแต่ละวิชาของหลักสูตร ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4. สื่อบุคคล ได้แก่ ครู/ อาจารย์ประจำวิชา ครูประจำกลุ่ม และวิทยากรแต่ละสาขาวิชา ซึ่งจะเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมและกระบวนการเรียนการสอน สำหรับนักเรียนนักศึกษา โดยใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ตามขั้นตอนที่กำหนด

5. สื่อประกอบอื่นๆ ได้แก่ เทป วีดิทัศน์ อุปกรณ์การสาธิตทดลอง สื่อโสตทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ ที่ช่วยให้การเรียนการสอนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สื่อประกอบเหล่านี้จะรวมอยู่ในชุดวิชาที่จัดทำขึ้น

### กลุ่มเป้าหมายของการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

ในการผลิตชุดวิชาแบบสื่อประสมมุ่งให้เกิดประโยชน์สำหรับกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่มตามลำดับดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2539ง : 6-7)

1. นักศึกษานอกโรงเรียน ได้แก่ ผู้ที่ศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการในระดับต่าง ๆ คือ ตั้งแต่ระดับอ่านออกเขียนได้ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. นักเรียนในโรงเรียน ได้แก่ ผู้ที่ศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาสายสามัญในระบบโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการใช้ศึกษาเพื่อเสริมคุณภาพการเรียนการสอนของครูตามที่หลักสูตรกำหนด

3. ประชาชนทั่วไป ได้แก่ ประชาชนผู้สนใจที่จะศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์หลากหลาย เช่น เพื่อพัฒนาพื้นฐานความรู้เฉพาะเรื่องที่จำเป็น เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อ พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ พัฒนาความรู้ความสามารถและเพื่อนำความรู้ไปเทียบโอน เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับต่าง ๆ เพื่อยกระดับคุณวุฒิทางการศึกษา และตำแหน่งหน้าที่การงาน

4. หน่วยงานต่าง ๆ นำไปใช้ในการฝึกอบรมหรือพัฒนาความรู้ ความสามารถของกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงานนั้น ๆ โดยเลือกใช้ชุดวิชาที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับความต้องการ หรือชุดวิชาที่หน่วยงานนั้น ๆ ได้ร่วมมือกับกรมการศึกษานอกโรงเรียนผลิตขึ้น ซึ่งผู้ศึกษาสามารถนำความรู้มาเทียบโอนเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนได้ด้วย

### หน่วยงานที่มีบทบาทในการดำเนินงานเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

กระทรวงศึกษาธิการ มีหน่วยงานระดับกรมรับผิดชอบ ดำเนินงานร่วมกันคือ คือ กรมการศึกษานอกโรงเรียนกับกรมสามัญศึกษา โดยมีภารกิจหลักร่วมกันดังนี้

1. ผลิตและจัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา
2. ดำเนินการการรับสมัครนักศึกษา จัดหาวิทยากรประจำกลุ่มและประเมินผลการสอนให้ครบถ้วนตามกระบวนการที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้วางไว้

3. จัดหาอุปกรณ์ชุดรับสัญญาณดาวเทียม รวมทั้งครุภัณฑ์ที่จำเป็นในการรับชมรายการโทรทัศน์ เพื่อการศึกษาไว้ประจำศูนย์การเรียนรู้ทั่วประเทศ

ในการดำเนินการปฏิบัติภารกิจด้านการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไทยคม กรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทหลักในการดูแลการจัดการศึกษาได้ประสานงานและได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ เช่น (สมเกียรติ เหลืองศักดิ์ชัย, 2540 : 5-11)

1. ทบวงมหาวิทยาลัยผลิตรายการ “เปิดโลกการศึกษา” เพื่อช่วยให้นักเรียนการศึกษาทางไกลได้รู้จักและรู้แนวทางการศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย

2. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลิตรายการ “เพิ่มความมุ่งมั่นสู่มหาวิทยาลัย” ในปี พ.ศ. 2538-2539 และผลิตรายการ “สรุปบทพจนวิชาวิทยาศาสตร์”

3. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ผลิตรายการโทรทัศน์วิชาคณิตศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

4. กรมการศาสนา และมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ผลิตรายการโทรทัศน์รายการ “ธรรมศึกษา” และรายการ “พระปริยัติธรรม”

5. กรมพลศึกษาผลิตรายการโทรทัศน์ รายการ “ชุดวิชาพลานามัย” และรายการ “เยาวชนคนเก่ง”

6. สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ จัดรายการโทรทัศน์รายการ “สี่สัปดาห์วัฒนธรรม”

7. กรมศิลปากรผลิตรายการ “ศิลปวัฒนธรรม”

8. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา เช่น วิชาคณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต วิทยาศาสตร์

9. หน่วยงานต่าง ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ ผลิตรายการแนะนำการศึกษาและอาชีพ

10. องค์การค้ำของคุรุสภา ร่วมมือกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาทั้งรายวิชาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ

11. ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ ร่วมมือกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา รายการเสริมความรู้ภาษาอังกฤษ

#### มูลนิธิไทยคม มีภารกิจหลักดังนี้

1. เช่าช่องสัญญาณดาวเทียมไทยคมกับบริษัทชินวัตร แชนแนลไลต์ จำกัด ในการออกอากาศสัญญาณโทรทัศน์เพื่อการศึกษา 1 ช่องสัญญาณ

2. จัดหาอุปกรณ์ชุดรับสัญญาณดาวเทียมติดตั้งในศูนย์การเรียนรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ ปีละ 600 ชุด

**สำนักพิมพ์เอกชน** มีภารกิจหลักในการพิมพ์เอกสารประกอบการสอน ชุดคู่มือชมรายการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไทยคม และจัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ดังนี้

1. สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด ร่วมมือกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา รายวิชาในระบบโรงเรียน วิชาภาษาอังกฤษ

2. สำนักพิมพ์นานมี บุ๊คส์ จำกัด ร่วมมือกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา วิชาภาษาอังกฤษเพื่อการประกอบอาชีพ

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่นที่ให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม เช่น ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด ธนาคารศรีนคร จำกัด บริษัทการบินไทย จำกัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจำกัด บริษัทเอสซี สแตนดาร์ดแห่งประเทศไทย จำกัด บริษัทเซลล์แห่งประเทศไทย จำกัด โดยหน่วยงานเหล่านี้ให้ทุนสนับสนุนในการผลิตรายการ

## 2. ห่องสมุดประชาชน

ปัจจุบันนี้ ห่องสมุดประชาชนมีส่วนสำคัญในด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของชุมชนที่เจริญแล้ว ความคิดเรื่องห่องสมุดประชาชนได้เกิดขึ้นในประเทศทางตะวันตกก่อน และได้เจริญก้าวหน้ามากในสหรัฐอเมริกา (แม้นมาล เซาวลิต , 2541 : 46) สำหรับในประเทศไทยถึงแม้การพัฒนาห่องสมุดประชาชนจะยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่เจริญแล้ว แต่ก็ได้มีความพยายามที่จะให้ห่องสมุดเป็นศูนย์รวมความรู้ของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น โดยการกำหนดนโยบายให้ห่องสมุดประชาชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

เนื่องจากห่องสมุดประชาชนเป็นแหล่งการศึกษาที่ประชาชนจะเข้าไปศึกษาตลอดชีวิต และการเข้าไปใช้บริการก็เสียค่าใช้จ่ายน้อย หรือไม่เสียค่าใช้จ่ายเลย นอกจากนี้ ห่องสมุดประชาชนยังเป็นแหล่งส่งเสริมการอ่าน เพื่อป้องกันการลืมหนังสือ รวมทั้งสร้างนิสัยรักการอ่านแก่ประชาชน ประชาชนมีสิทธิเข้าไปศึกษาเรียนรู้ ขาวสาร ข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ดังนั้นจึงสมควรต้องมีการพัฒนาให้เป็นแหล่งหาความรู้ที่มีความทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อประชาชนจะได้เห็นความสำคัญ และเข้ามาใช้บริการเพิ่มมากขึ้นอันจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาห่องสมุดได้อีกทางหนึ่ง

### ห่องสมุดประชาชนกับการศึกษาทางไกล

ในต่างประเทศ ห่องสมุดประชาชนมีบทบาทสนับสนุนการศึกษาทางไกลของประชาชนอย่างกว้างขวาง เนื่องจาก คนทั่วไปมีนิสัยรักการอ่านและการค้นคว้าด้วยตัวเอง และแต่ละท้องถิ่นก็มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาห่องสมุดได้อย่างเต็มที่ ทำให้ห่องสมุดประชาชนในต่าง

ประเทศเชื้ออำนาจประโยชน์ให้กับผู้เรียนทางไกลได้หลายด้าน ในการเรียนทางไกลผู้เรียนต้องค้นคว้าด้วยตนเอง ห้องสมุดจึงต้องเตรียมความพร้อม Holowachuk (1997) ได้ศึกษาความต้องการบริการห้องสมุดประชาชนของนักศึกษาทางไกล ผลการศึกษาปรากฏว่านักศึกษาต้องการบริการด้านวัสดุอุปกรณ์ เช่น วัสดุเพื่อการค้นคว้า ตำราเรียน อุปกรณ์การฟัง วิดิทัศน์ คอมพิวเตอร์และเครื่องถ่ายเอกสาร เป็นต้น ความต้องการบริการสารสนเทศ เช่น บรรณานุกรม หนังสือ วารสาร และวัสดุไมทีพิมพ์ ทั้งที่อยู่ในห้องสมุดของชุมชนแห่งนั้นหรือจากการยืมระหว่างห้องสมุด และความต้องการในด้านการให้คำแนะนำถึงวิธีการใช้ทรัพยากรหรือวัสดุต่างๆที่มีในห้องสมุด การเลือกวัสดุสำหรับการอ่าน การวางแผนการเรียน และการใช้ทักษะการค้นคว้าเพื่อให้นักศึกษาอิสระประสบผลสำเร็จ เป็นต้น

ห้องสมุดประชาชนจึงมีบทบาทในการศึกษาทางไกล ดังต่อไปนี้ (Unwin, Stephens, and Bolton 1998 : 116-129)

1. การทำให้ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันทางการศึกษา ห้องสมุดประชาชนมีบทบาทเป็น “มหาวิทยาลัยของปวงชน” หมายความว่า คนทั่วไปที่ไม่ใช่ นักเรียน นักศึกษาก็มีโอกาสใช้ห้องสมุดเพื่อการศึกษาค้นคว้า เพราะห้องสมุดตามสถาบันการศึกษาทั่วไปมักจะไม่เปิดโอกาสให้คนทั่วไปเข้าไปใช้ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของห้องสมุดประชาชนที่จะให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะนักศึกษาที่เรียนทางไกลที่ควรจะได้รับประโยชน์จากการใช้ห้องสมุดเพื่อประกอบการเรียนอย่างเต็มที่ ยิ่งกว่านั้นห้องสมุดประชาชนควรจะต้องติดต่อกับศูนย์การศึกษาผู้สอนในสถาบันการศึกษาของชุมชน และบุคคลอื่น ๆ ที่ได้เกี่ยวข้องกับนักเรียนที่เรียนการศึกษาทางไกลโดยตรง เพื่อจะได้ทำให้นักเรียนได้รู้และตระหนักถึงการให้บริการประเภทต่างๆของห้องสมุดประชาชน

2. การเป็นหนทางสู่แหล่งสารสนเทศ บทบาทสำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งของห้องสมุดประชาชนคือ การเป็นหนทางสู่แหล่งสารสนเทศสำหรับผู้มาใช้บริการ อย่างไรก็ตามปัญหาหลักของห้องสมุดประชาชนที่มีต่อผู้เรียนทางไกลคือ เรื่องของเวลา เพราะกว่าที่สารสนเทศจะไปถึงมือผู้เรียนทางไกลก็กินเวลานาน ห้องสมุดประชาชนจึงได้จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ซึ่งประชาชนจะเข้ามาใช้บริการเมื่อใดก็ได้ ศูนย์การเรียนรู้จึงกลายเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนที่ต้องการทำงานหรือฝึกอบรมเพื่อการประกอบอาชีพ

3. การเป็นสถานศึกษา ห้องสมุดประชาชนหลายแห่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นสถานที่เรียนอิสระดวงสบายสำหรับผู้เรียนทางไกล บางแห่งอาจจะมีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการเพราะความจริงประการหนึ่งคือ ผู้เรียนทางไกลหาสถานที่ที่จะใช้เพื่อการเรียนไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่ทำงาน ดังนั้นสถานที่ที่เหมาะสมที่สุดคือ ห้องสมุด จึงจัดว่าเป็นการใช้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของผู้เรียนเป็นอย่างดี



4. การมีความตั้งใจในการใช้ ห้องสมุดประชาชนทั่วไปน่าใช้เพราะผู้ใช้จะต้องจ่ายค่าบริการถูกกว่าห้องสมุดมหาวิทยาลัยจึงทำให้จำนวนผู้ใช้บริการเพิ่มมากขึ้น ทั้งที่เป็นนักเรียนทางไกล หรือผู้ใช้กลุ่มอื่นๆ นอกจากนี้ ระบบการค้นข้อมูลของห้องสมุดประชาชนยังใช้ง่ายกว่าในมหาวิทยาลัย ทั้งยังไม่เข้มงวดกวดขันมากเท่าห้องสมุดมหาวิทยาลัยอีกด้วย

สำหรับในประเทศไทย ห้องสมุดประชาชนได้รับการจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนชุมชน นักศึกษาที่เรียนนอกระบบของกรมการศึกษานอกโรงเรียนสามารถเข้ามาใช้บริการของห้องสมุดได้ ดังนั้นห้องสมุดประชาชนจึงเชื้อประโยชน์ดังต่อไปนี้ (เรณู เบียชื่อ, 2538 : 139-140)

1. ให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายเพื่อทราบ และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2. ทำให้ประชาชนเป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

3. ป้องกันการเกิดปัญหาในสังคมแต่ละระดับ

4. ทำให้ประชาชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์จากการอ่านหนังสือ

5. ช่วยให้ประชาชนรู้จักวิเคราะห์และเลือกรับฟังความรู้ ข้อมูล ข่าวสารจากสื่อมวลชนหลาย ๆ ประเภท

6. ปลุกฝังให้เกิดการชวนชวน หาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร เพื่อการพัฒนาตนเอง ครอบครัวและสังคม โดยเฉพาะ นักเรียนนอกระบบที่จะได้ใช้ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองเพื่อยกระดับและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

### ประเภทห้องสมุดประชาชนของประเทศไทย

การดำเนินงานห้องสมุดประชาชนของประเทศไทยในปัจจุบัน มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน จัดห้องสมุดบริการประชาชนแยกประเภทได้ 5 ประเภทคือ (จวีลักษณ์ บุญยะกาญจน , 2539 : 844-847)

1. ห้องสมุดประชาชนที่ดำเนินงานโดยเอกชน เช่น ห้องสมุดประชาชนธนาคารศรีนคร

2. ห้องสมุดประชาชนที่ดำเนินงานโดยสมาคม เช่น ห้องสมุดสมาคมนักเรียนเก่าอเมริกัน

3. ห้องสมุดประชาชนที่ดำเนินงานโดยสำนักงานหรือสำนักข่าวสารต่างประเทศ เช่น ห้องสมุดสำนักงานยูเนสโก (UNESCO) ห้องสมุดสำนักข่าวสารอังกฤษ (British Council Library)

4. ห้องสมุดประชาชนที่ดำเนินงานโดยหน่วยราชการ เช่น หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดประชาชนของกรุงเทพมหานคร ห้องสมุดประชาชนของกรมพัฒนาชุมชน

5 ห้องสมุดประชาชนที่ดำเนินงานโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนที่สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียนแบ่งได้เป็น 3 ขนาดคือ

5.1 ห้องสมุดประชาชนขนาดใหญ่ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนจังหวัด หอสมุดรชมังคลาภิเษก พระราชวังไกลกังวลหัวหิน มีการดำเนินงานโดยให้บริการหนังสือ เอกสาร และสื่อที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามหลักสูตรแต่ละระดับ โดยจัดเป็นห้องโสตทัศนศึกษา ห้องหรือมุมมสธ. มุม มร. และห้องหรือมุมท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีการให้บริการหนังสือ เอกสาร และสื่อโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งที่เกี่ยวกับสารคดี บันเทิง หนังสือเด็ก

5.2 ห้องสมุดประชาชนขนาดกลาง ได้แก่ “ห้องสมุดเฉลิมราชกุมารี” ถือเป็นห้องสมุดประชาชนกลุ่มแรกที่มีงบจัดบริการให้ครบถ้วน ตามบทบาทหน้าที่คือ เป็นศูนย์ข่าวสาร ข้อมูลชุมชน เป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชน และเป็นศูนย์กลางสนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน นอกจากนี้ยังมีบริการพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะสำหรับห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” คือบริการศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น มุมนักเขียนท้องถิ่น มุมวรรณกรรมพื้นบ้าน มุมธรรมะ และมี “ห้องเฉลิมพระเกียรติ” จัดบริการข้อมูลเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ โครงการพระราชดำริ หนังสือพระราชนิพนธ์ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และพระราชวงศ์

5.3 ห้องสมุดประชาชนขนาดเล็ก ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนประจำอำเภอ มีการจัดบริการหนังสือและสื่อ จะเป็นมุมต่างๆ เช่น มุมเด็กและครอบครัว มุมวารสารหนังสือพิมพ์ มุมหนังสือทั่วไป มุมอ้างอิง มุมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น

### การจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนของห้องสมุดประชาชน

เนื่องจากห้องสมุดประชาชน เป็นห้องสมุดที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามาใช้บริการซึ่งสอดคล้องกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้กับบุคคลที่พลาดจากการเรียนในระบบโรงเรียน ให้สามารถศึกษาต่อได้ตามความสามารถ ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ห้องสมุดประชาชนสามารถจัดการศึกษาที่สนับสนุนการเรียนการสอนในหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับและประเภทต่าง ๆ ที่ให้ผู้เรียน เรียนรู้ทั้งรายบุคคล หรือ กลุ่ม โดยใช้สื่อประสมประเภทต่าง ๆ ซึ่งสามารถจัดในลักษณะศูนย์การเรียนรู้ได้ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2538ค : 20)

1. เป็นศูนย์บริการสื่อการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน
2. เป็นศูนย์กลางการแนะแนวทางการศึกษาและอาชีพชุมชน
3. เป็นศูนย์กลางการพบกลุ่ม ของนักศึกษากการศึกษานอกโรงเรียนประเภทต่าง ๆ

#### 4. เป็นศูนย์กลางการเรียนทางไกลไทยคม

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้กำหนดภารกิจของห้องสมุดประชาชนในการเป็นศูนย์กลางการเรียนทางไกลไทยคม ของชุมชนไว้เป็นแนวทางดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนผู้เรียน จำนวนศูนย์การเรียนที่เป็นเครือข่ายของห้องสมุดประชาชน เพื่อวางแผนดำเนินงาน
  2. จัดให้มีพื้นที่เป็นห้องหรือมุม สำหรับการเรียนทางไกลไทยคม โดยอาจใช้สถานที่เดียวกับสถานที่พบกลุ่ม
  3. จัดเตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์การเรียน เช่น จานรับสัญญาณดาวเทียม เครื่องรับโทรทัศน์ ซอฟต์แวร์ ที่เกี่ยวกับการรับภาพ
  4. จัดบริการเครื่องอำนวยความสะดวกในการเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ สำหรับการเรียนเป็นกลุ่ม และเป็นรายบุคคล
  5. จัดทำเอกสาร โปรแกรมการออกอากาศ ชุดวิชาที่ตรงกับตารางการออกอากาศ และแนะนำการใช้บริการ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความสะดวก ในการใช้บริการ หรือสามารถใช้บริการได้ด้วยตนเอง
  6. จัดบุคลากรประจำหรืออาสาสมัครทำหน้าที่จัดบริการและอำนวยความสะดวก
  7. จัดกิจกรรมบริการ ตามแผนและตารางออกอากาศ โดยจัดครูประจำกลุ่มและประจำวิชา จัดกิจกรรมแนะนำให้ความรู้ก่อนการชมรายการต่าง ๆ ทางโทรทัศน์ จัดบริการอำนวยความสะดวกในการศึกษาจากรายการโทรทัศน์ จัดกิจกรรมสนับสนุนการเรียน หรือการศึกษาจากรายการโทรทัศน์
  8. จัดให้มีการทดสอบความรู้ เนื้อหาวิชาหลังจบบทเรียน
  9. จัดบริการบันทึก หรือสำเนาเทปวีดิทัศน์ รายการที่ออกอากาศผ่านดาวเทียมไทยคมที่น่าสนใจไว้บริการ กรณีที่ผู้เรียนไม่สามารถเรียนได้ตามตารางออกอากาศที่กำหนด ประเมินผลการใช้บริการร่วมกับครูประจำกลุ่มและผู้เกี่ยวข้อง
- กิจกรรมต่าง ๆ ที่ห้องสมุดได้จัดขึ้นนั้น ล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ใช้สนใจและเข้ามาใช้บริการ จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องประชาสัมพันธ์หรือเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมให้กับผู้ใช้ได้รับทราบอย่างทั่วถึงทุกกลุ่มและเชิญชวนให้เข้ามาใช้บริการเพื่อให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างคุ้มค่า

เมื่อห้องสมุดประชาชนมีกิจกรรมเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเพิ่มเติมจากกิจกรรมบริการสารนิเทศตามปกติ มีผลทำให้บทบาทของบรรณรักษ์ห้องสมุดประชาชน

เปลี่ยนแปลงไป โดยบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนมีบทบาทเกี่ยวกับการศึกษาทางไกลเพิ่มขึ้น ดังนี้

1. ร่วมกับหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาห้องสมุด เพื่อการจัดบริการตามบทบาทภารกิจใหม่ของห้องสมุด คืออาสาสมัครจัดการบริการการศึกษาตามอัธยาศัย อาสาสมัครจัดการบริการการศึกษาออกโรงเรียนและอาสาสมัครจัดการบริการศูนย์ข้อมูลสารนิเทศ

2. ร่วมกับครูผู้สอน ครูประจำกลุ่มและอาสาสมัคร จัดการเรียนการสอน โดยเป็นผู้วางแผน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น การเตรียมข้อมูล หลักสูตร สื่อการเรียนการสอน ผู้แนะแนวหรือผู้ช่วยเหลือให้ผู้มาใช้บริการที่ต้องการข้อมูลและการศึกษาค้นคว้า

3. จัดบริการให้ข้อมูลข่าวสาร บริการสื่อการเรียนการสอนและหนังสือต่างๆ บริการแนะแนว ชี้แจงทางการเรียน บริการข้อมูลของชุมชน

4. ประสานงานเพื่อให้เกิดเครือข่ายและกิจกรรมการเรียนการสอน ภายในห้องสมุดหรือเครือข่าย

5. ร่วมวางแผนการจัดนิทรรศการกับผู้เกี่ยวข้อง เช่น วางแผนการจัดกิจกรรมประจำเดือนและประจำปี จัดกลุ่มผู้เรียนที่จะมาใช้บริการ

6. ดำเนินการหมุนเวียนและกระจายสื่อ ข่าวสาร ข้อมูล ทำหน้าที่หมุนเวียนหนังสือและสื่อไปยังเครือข่ายหรือสมาชิก

7. ดำเนินการสำรวจข้อมูลของชุมชน โดยเน้นสำรวจความต้องการของชุมชน เพื่อวางแผนการจัดบริการได้อย่างเหมาะสม

### 3. การรับสารนิเทศ

การรับสารนิเทศเป็นกระบวนการที่สำคัญ เพราะทำให้บรรณารักษ์ได้ทราบข้อมูลและมีสารนิเทศเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการมาไว้เตรียมพร้อมเสมอ บรรณารักษ์จึงมีวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำได้มาซึ่งสารนิเทศ เช่น การอ่าน การใช้ฐานข้อมูล เป็นต้น โดยปกติแล้วการรับสารนิเทศเริ่มจากการรับรู้สารนิเทศ (Sensing information) ก่อน การรับสารนิเทศแบบนี้เป็นวิธีที่ธรรมดาและง่ายที่สุดเพราะเป็นการได้รับสารนิเทศโดยไม่ได้ตั้งใจที่จะค้นหา หากแต่ได้ยินได้ทราบเองเพราะสภาพแวดล้อมและสภาพการทำงานบีบบังคับ เช่น การที่คนเรานั่งอยู่เฉย ๆ แล้วได้ทราบข่าวต่าง ๆ เพราะมีคนเปิดวิทยุอยู่ใกล้ ๆ ลักษณะการรับสารนิเทศแบบนี้ ผู้รับจะมีบทบาทในเชิงรับ (passive role)

อย่างไรก็ตาม การที่จะรับสารนิเทศแบบวิธีข้างต้นนี้อาจจะทำให้ได้รับข้อมูลไม่กว้างขวางและหลากหลาย หรือได้ข้อมูลสารนิเทศที่ไม่เป็นไปตามความต้องการของผู้รับ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องค้นหาข้อมูลเองในลักษณะการร้องขอสารนิเทศ เช่น การขอทราบรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องราวหรือประเด็นต่าง ๆ ที่ตนเองสนใจ ลักษณะการหาสารนิเทศแบบนี้ผู้รับสารนิเทศมีบทบาทในเชิงรุก (active role)

เมื่อเทคโนโลยีในการช่วยค้นหาสารนิเทศมีความก้าวหน้าขึ้น จึงมีวิธีการค้นหาและค้นคืนสารนิเทศ (Searching for and retrieving information) เพิ่มเติมขึ้นมาอีก เช่น การค้นหาข้อมูลอย่างมีระบบ มีการระบุสิ่งที่ต้องการและระบุแหล่งสารนิเทศอย่างชัดเจน จากนั้น จึงทำการค้นคืน การรับสารนิเทศแบบนี้จะใช้ระบบสารนิเทศแบบเป็นทางการ (formal information systems) (Buckland, 1991 : 96-97)

### ความหมายของการรับสารนิเทศ

การรับสารนิเทศ หมายถึง การที่บุคคลได้รับแจ้งหรือรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ โดยวิธีการดังต่อไปนี้ (Buckland, 1991 : 93-94)

1. การรับสารนิเทศจากการสังเกต (Observation) โดยใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ คือ การได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น วัสดุ และ การรู้สึก
2. การรับสารนิเทศจากการสื่อสาร (Communication) คือการติดต่อกับผู้อื่น แล้วได้รับรู้และเข้าใจสิ่งเดียวกัน ก็ทำให้ได้รับสารนิเทศ
3. การรับสารนิเทศจากการค้นคืน (Retrieval) คือการที่ข้อมูลข่าวสารได้รับการเก็บรวบรวมไว้แล้ว ผู้รับสารนิเทศสามารถเลือกหรือค้นคืนได้

### การรับสารนิเทศของบรรณารักษ์

ในการรับสารนิเทศโดยทั่วไป ผู้รับสารนิเทศจะเลือกรับสารนิเทศด้วยเหตุผลต่างกัน เช่น ต้องการสารนิเทศที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง สารนิเทศนั้นมีความสอดคล้องกับค่านิยมและความเชื่อ สารนิเทศนั้นได้มาอย่างสะดวกไม่ลำบากเกินไป หรือรับสารนิเทศเพราะความอยากรู้อยากเห็น (กนกพร ปิมแปง , 2539 : 15-16) การรับสารนิเทศของบรรณารักษ์ก็เช่นเดียวกัน บทบาทในการเป็นผู้ให้บริการข้อมูลหรือสารนิเทศ การเป็นผู้ชี้แนะแหล่งสารนิเทศให้กับผู้ใช้ จึงเป็นสาเหตุให้บรรณารักษ์ต้องรับสารนิเทศ ทั้งนี้สารนิเทศที่บรรณารักษ์รับมานั้นนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่บรรณารักษ์เองแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ห้องสมุดอีกด้วย

ปัจจุบันมีองค์กร หน่วยงาน ผู้ผลิตสารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมหลายหน่วยงาน โดยหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อได้ผลิตสื่อหรือผลิตสารนิเทศแล้ว

ยอมเผยแพร่สารนิเทศนั้นมายังกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หน่วยงานภายใต้สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ห้องสมุดประชาชน หรือหน่วยงานอื่นที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นจุดติดตั้งอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียม เช่น โรงเรียน วัด ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับห้องสมุดประชาชนนั้น การดำเนินงานการจัดการศึกษาทางไกลอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของบรรณารักษ์ ดังนั้น บรรณารักษ์จึงต้องรับสารนิเทศที่หน่วยงานต่าง ได้จัดส่งมาทั้งนี้เพื่อเผยแพร่สารนิเทศที่ได้รับนั้นไปยังกลุ่มผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนต่อไป

### **วัตถุประสงค์ในการรับสารนิเทศของบรรณารักษ์ มีดังนี้**

1. เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และพัฒนาทักษะสำหรับการนำไปใช้เผยแพร่สารนิเทศ
2. เพื่อนำสารนิเทศที่ได้มาจัดสรรและเผยแพร่ไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมาย
3. เพื่อติดตามข่าวสาร ข้อมูล เกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลอย่างสม่ำเสมอ
4. เพื่อเป็นการสร้างความต่อเนื่องทางการศึกษาให้เกิดขึ้นกับนักเรียนนอกระบบโรงเรียน

### **รูปแบบการรับสารนิเทศโดยการติดต่อสื่อสารกันนั้นมีอยู่ 3 แบบคือ**

1. การติดต่อสื่อสารกันโดยตรง เช่น การพูดคุยสนทนากันระหว่างผู้เผยแพร่สารนิเทศกับผู้รับสารนิเทศ
2. การติดต่อสื่อสารกันโดยทางอ้อม เช่น สารนิเทศถูกเก็บไว้แล้วส่งไปยังผู้รับกรณีนี้ เช่น จดหมาย ตารางเวลา ข่าวสาร ซึ่งสามารถเก็บไว้แล้วส่งต่อไปยังผู้รับได้
3. การเก็บสารนิเทศไว้ แล้วผู้รับสารนิเทศทำการค้นคืน (retrieve) การรับสารนิเทศรูปแบบนี้คือ กรณีที่ สารนิเทศได้รับการเก็บไว้ที่ใดที่หนึ่งแล้วผู้รับสารนิเทศสามารถเลือกแล้วค้นออกมาได้ (Buckland, 1991 : 94)

### **เกณฑ์การเลือกสื่อเพื่อรับสารนิเทศของบรรณารักษ์**

การเผยแพร่สารนิเทศที่มีเนื้อหาเดียวกันผ่านสื่อประเภทต่างๆ ย่อมมีผลกระทบต่อผู้รับสื่อต่างกันขึ้นอยู่กับว่า ผู้รับสื่อเลือกรับสารนิเทศจากสื่อใดมากเป็นพิเศษ โดยทั่วไป การเลือกรับสารนิเทศจากสื่อประเภทต่างๆ มีเกณฑ์พิจารณา ดังนี้ (พัชรา เกียรตินันท์วิมล, 2533 : 115-117)

1. เลือกรับสารนิเทศจากสื่อที่สามารถจัดหาได้ (Availability) เนื่องจากบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนเป็นผู้ที่ทำงานในหน่วยงานราชการ ดังนั้น จึงมีข้อจำกัดด้านเวลาและโอกาสที่จะไปแสวงหาสารนิเทศจากแหล่งอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากหน่วยงานราชการด้วยกัน

2. เลือกรับสารนิเทศจากสื่อที่สอดคล้อง (Consistency) กับหน้าที่ ลักษณะการทำงาน และความรู้ของตนเอง เนื่องจากบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนมักจะเลือกรับสารนิเทศจากสื่อที่ สอดคล้องกับความรับผิดชอบในหน้าที่การทำงาน เช่น การเลือกรับสารนิเทศจากสื่อสิ่งพิมพ์ เพราะสื่อสิ่งพิมพ์นั้นนำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลฯ โดยข้อมูล ข่าวสารนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับหน้าที่ที่บรรณารักษ์ต้องนำไปเผยแพร่ต่อไปยังประชาชน

3. เลือกรับสารนิเทศจากสื่อที่สามารถรับได้สะดวก (Convenience) เนื่องจากบรรณารักษ์ ห้องสมุดประชาชน มีทางเลือกที่จะรับสารนิเทศผ่านช่องทางต่าง ๆ ได้มาก เช่น สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อโสตทัศน์ สื่อเฉพาะกิจ บรรณารักษ์จึงมีการเลือกรับสารนิเทศจากสื่อที่แตกต่างกัน ตามที่ตนสะดวก

4. เลือกรับสารนิเทศตามลักษณะเฉพาะของสื่อ (Specification) โดยทั่วไปลักษณะ เฉพาะของสื่อมีผลต่อการเลือกรับสารนิเทศของบรรณารักษ์ เช่น ลักษณะเด่นของหนังสือพิมพ์คือ สามารถให้ข่าวสารในรายละเอียดได้ดีกว่า ราคาถูก สามารถนำติดตัวไปได้ ส่วนสื่อวีดิทัศน์ทำให้ เห็นภาพเป็นจริงได้ มีความรู้สึกเหมือนอยู่ร่วมในเหตุการณ์ มีแสงสีดึงดูดใจ เป็นต้น

### ช่องทางการรับสารนิเทศของบรรณารักษ์

บรรณารักษ์สามารถรับสารนิเทศที่เกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลฯ จากสื่อ ประเภทต่าง ๆ ดังนี้

สื่อบุคคล (Personal media) หมายถึง ตัวบุคคลที่นำพาข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไป ยังบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารแบบตัวต่อตัวระหว่างบุคคลสองคน หรือมากกว่าสอง คนขึ้นไป การรับสารนิเทศจากสื่อบุคคลนั้นสามารถกระทำได้โดยการสนทนา การสัมภาษณ์ ฟัง อภิปราย ฟังปาฐกถา การโทรศัพท์ และการพบปะสังสรรค์

สื่อมวลชน (Mass media) หมายถึง สื่อที่จะทำให้ผู้รับสาร ซึ่งอาจจะเป็นคน เดียวหรือกลุ่มบุคคลที่สามารถส่งข่าวสารข้อมูล ไปยังผู้รับเป้าหมายจำนวนมาก และอยู่กันอย่าง กระจัดกระจายได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว สื่อมวลชนที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์

สื่อโสตทัศน์ (Audio-visual media) หมายถึง สื่อที่จัดส่งในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ ที่ใช้สำหรับการชมและฟัง โดยสามารถเปลี่ยนแปลงตัวสารซึ่งมีอยู่หลากหลายได้ตามประสงค์ ของผู้ใ้ สื่อโสตทัศน์ที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ได้แก่ สไลด์ เทปเสียง วีดิทัศน์

สื่อเฉพาะกิจ (Particular media) หมายถึง สื่อที่ได้รับการผลิตขึ้นมาโดยมีเนื้อหา เฉพาะและจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ผู้รับสารเฉพาะกลุ่ม สื่อเฉพาะกิจที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ได้แก่

แผ่นพับ เอกสารแนะนำประกอบ หนังสือคู่มือ แผ่นโฆษณา รายงานประจำปี รายงานการวิจัย/ประเมินโครงการ

### การเผยแพร่สารนิเทศ

การเผยแพร่สารนิเทศ (Information Dissemination) ได้เริ่มขึ้นมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากความก้าวหน้าของการศึกษาทางวิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าของอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้การค้นคว้าและการผลิตสิ่งพิมพ์เป็นไปอย่างกว้างขวาง เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักวิทยาศาสตร์และนักวิจัย จึงเกิดแนวคิดที่จะป้อนข้อมูลข่าวสารที่มีผู้ได้ศึกษาไว้แล้วแก่นักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยเหล่านั้น โดยไม่ต้องให้นักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยต้องร้องขอ ก่อน ดังนั้น จะเห็นได้ว่าบทบาทของห้องสมุดในการเป็นแหล่งเก็บรวบรวมสารนิเทศมีความสำคัญพอกับการเป็นแหล่งเผยแพร่สารนิเทศเช่นกัน (Foskett, 1962 : 111-116)

### ความหมายของการเผยแพร่สารนิเทศ

แม้นมาส ซวลิต (2532) กล่าวว่า การเผยแพร่สารนิเทศหมายถึง การส่งหรือการถ่ายทอดสารนิเทศจากคนหนึ่งหรือสถาบันหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งหรือหลายคน จากสถาบันหนึ่งไปยังอีกสถาบันหนึ่งหรือหลายสถาบัน โดยใช้กระบวนการการสื่อสาร มีวัตถุประสงค์ในการให้รับรู้ นำไปใช้อุรักษ์ พัฒนาและสืบทอดมรดกทางสติปัญญา การเผยแพร่สารนิเทศเป็นขั้นตอนสุดท้ายในกระบวนการจัดการสารนิเทศ แต่ต้องเป็นขั้นตอนซึ่งต้องวางแผนไว้ตั้งแต่แรกเริ่ม

Prytherch (1990) กล่าวว่า การเผยแพร่สารนิเทศ หมายถึง การกระจายหรือการส่งสารนิเทศไม่ว่าจะได้รับการร้องขอหรือไม่ก็ตาม ไปยังสมาชิกขององค์กรโดยบรรณารักษ์หรือนักสารนิเทศ สารนิเทศที่เผยแพร่ได้แก่ ข่าว ประกาศข่าว สาระสังเขป บันทึกช่วยจำของแต่ละบุคคล และบทสัมภาษณ์ และยังหมายถึงบริการที่นำสารนิเทศไปยังผู้ใช้โดยมีการคัดเลือกและจัดทำสารนิเทศนั้นให้เป็นระบบแล้วกระจายสารนิเทศไปยังผู้ใช้ก่อนที่จะมีการร้องขอ

Valls (1983) กล่าวว่า การเผยแพร่สารนิเทศไม่ได้หมายความเฉพาะการส่งสารนิเทศไปยังที่ต่าง ๆ เท่านั้น ในการเผยแพร่สารนิเทศนั้นจะต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และได้มีการนำเอาสารนิเทศนั้นไปใช้ในการพัฒนาและแก้ปัญหาให้เกิดประโยชน์สำหรับแต่ละบุคคลทั่วไป



ดังนั้น การเผยแพร่สารนิเทศหมายถึง การถ่ายทอดสารนิเทศจากบุคคลหนึ่งหรือสถาบันหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งหรือหลายบุคคล จากสถาบันหนึ่งไปยังอีกสถาบันหนึ่งหรือหลายสถาบัน โดยอาศัยกระบวนการการสื่อสารในการถ่ายทอด เพื่อให้บุคคล สถาบันหรือหน่วยงานนำเอาสารนิเทศไปใช้ในการดำเนินงานหรือแก้ปัญหาของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่อไป

### วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่สารนิเทศ (แมนมาส ขวลิขิต, 2532)

1. เพื่อให้ได้รับความรู้ ข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ จากการดู การฟังที่จำเป็น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ ข่าวสารและสติปัญญาระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่มสังคม สถาบันต่อสถาบันและชุมชนต่อชุมชน
2. เพื่อให้ผู้ต้องการใช้สารนิเทศได้รับสารนิเทศ นำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น ใช้ในการตัดสินใจ การปฏิบัติงาน แก้ปัญหา พัฒนางาน เป็นต้น
3. เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสารนิเทศเหล่านั้นให้คงอยู่ โดยการเผยแพร่สารนิเทศในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งรูปแบบเดิมและปรับเปลี่ยนใหม่สู่บุคคลอื่นต่อไป

### ความสำคัญของการเผยแพร่สารนิเทศ

การเผยแพร่สารนิเทศถือว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการจัดการและบริการสารนิเทศ แต่การเผยแพร่สารนิเทศกลับมีความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะวัตถุประสงค์ที่สำคัญของกระบวนการจัดการและการเผยแพร่สารนิเทศคือ การได้รับบริการที่ต้องการซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุด (Guinchat and Menon, 1983 : 21-23) ในการวางแผนบริการสารนิเทศจึงต้องมีการวางแผนในการเผยแพร่สารนิเทศไปพร้อม ๆ กัน ความสำคัญของการเผยแพร่สารนิเทศคือ

1. ทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารนิเทศได้ง่าย
2. ทำให้สารนิเทศกระจายไปสู่ผู้ใช้อย่างกว้างขวาง โดยวิธีการต่าง ๆ และคำนึงถึงกลุ่มผู้ใช้สารนิเทศที่แตกต่างกันไป
3. ทำให้สามารถอนุรักษ์สารนิเทศไว้ได้
4. ทบทวนเทคโนโลยีสารสนเทศ
5. ทำให้เกิดการเชื่อมโยงทางวิชาการและวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มบุคคลต่าง ๆ

## การเผยแพร่สารนิเทศไปสู่ท้องถิ่น

เมื่อการเผยแพร่สารนิเทศมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการเก็บสารนิเทศ ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ห้องสมุดเฉพาะ และห้องสมุดประชาชนซึ่งจัดเก็บสารนิเทศและมีเป้าหมายการดำเนินงานแตกต่างกัน จึงมีการเผยแพร่สารนิเทศในรูปแบบที่แตกต่างกันด้วย ทั้งนี้หากเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ของห้องสมุดแต่ละประเภทจะพบว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งเก็บรวบรวมความรู้ทางวิชาการชั้นสูง และมีความหลากหลาย จึงต้องมีบรรณารักษ์ที่เชี่ยวชาญพิเศษในการเผยแพร่สารนิเทศไปสู่ผู้ใช้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาและอาจารย์ ส่วนห้องสมุดเฉพาะเป็นแหล่งเก็บความรู้เฉพาะสาขาวิชา มีบรรณารักษ์ที่เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาคอยให้บริการ กลุ่มผู้ใช้เป็นนักวิจัยหรือลูกค้าที่ต้องการข้อมูลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งและคำนึงถึงค่าตอบแทนในการให้บริการ สำหรับห้องสมุดประชาชนแตกต่างจากห้องสมุดทั้งสองประเภทคือ สารนิเทศที่เก็บมีความหลากหลายไม่เฉพาะเจาะจงสาขาใดสาขาหนึ่ง มีบรรณารักษ์คอยให้คำแนะนำปรึกษาตามปกติ ที่สำคัญห้องสมุดประชาชนให้บริการแก่คนทุกประเภท ทุกระดับในท้องถิ่น ดังนั้นจึงไม่มีการคิดค่าตอบแทน

การเป็นห้องสมุดที่ให้บริการเผยแพร่สารนิเทศแก่คนทุกประเภท ทุกระดับในท้องถิ่น ทำให้รูปแบบการเผยแพร่สารนิเทศของห้องสมุดประชาชนมีลักษณะเฉพาะตัวคือ สารนิเทศที่บรรณารักษ์จัดไว้ นั้น ผู้มีการศึกษาแตกต่างกันสามารถแสวงหาประโยชน์จากสารนิเทศได้ตามความรู้และความสนใจอย่างเสมอภาคกัน ทั้งนี้ รูปแบบของการเผยแพร่สารนิเทศสู่ท้องถิ่นมี 4 แบบคือ (Bunch, 1993 : 98-120)

1. แบบให้ผู้รับสารนิเทศได้ช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุด (self-help) เป็นการเผยแพร่สารนิเทศสู่ชุมชน ที่ผู้เผยแพร่สารนิเทศได้คัดเลือกสารนิเทศที่เหมาะสมมาจัดทำใหม่ (Reprocessing) แล้วจัดแยกไว้เฉพาะเรื่อง เพื่อให้ผู้รับสารนิเทศได้เข้ามาใช้ด้วยตัวเอง การเผยแพร่สารนิเทศในลักษณะนี้ เหมาะสำหรับห้องสมุดประชาชนที่ขาดแคลนบุคลากร หรือบุคลากรไม่ได้รับการฝึกค้นคว้าข้อมูลให้กับผู้รับสารนิเทศ

2. แบบสนับสนุน (Support) เป็นการเผยแพร่สารนิเทศที่สนับสนุนการทำงานของนักวิชาชีพเฉพาะกลุ่ม หากดำเนินงานอย่างเป็นระบบที่ดีพอก็สามารถสนับสนุนการทำงานขององค์กรหรือหน่วยงานในสาขาอื่น ๆ ได้ด้วย การเผยแพร่สารนิเทศแบบสนับสนุน เช่น บริการคัดเลือกและเผยแพร่สารนิเทศ (SDI) บริการทำกฤตภาค บริการจัดเผยแพร่สารนิเทศเฉพาะท้องถิ่น เป็นต้น

3. แบบการให้สารนิเทศ (Information Giving) เป็นการเผยแพร่สารนิเทศที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น คือ นอกจากจะเตรียมสารนิเทศที่มีอยู่ให้บริการแล้ว ยังชี้แนะแหล่งที่ผู้รับ

สารนิเทศจะแสวงหาสารนิเทศเพิ่มเติมได้อีก เพียงแต่ผู้เผยแพร่สารนิเทศไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการนำสารนิเทศจากแหล่งที่แนะนำมาให้ผู้รับสารนิเทศเท่านั้น

4. ระบบการขยายออกสู่ภายนอก (Outreach) เป็นการเผยแพร่สารนิเทศที่เปิดกว้างกว่าทุกแบบคือ นอกจากจะเผยแพร่สารนิเทศอยู่ในเขตชุมชนของตนเองแล้ว ยังขยายออกไปสู่ชุมชนอื่น ที่อยู่ใกล้เคียง เช่น ออกให้บริการ สารนิเทศเคลื่อนที่ร่วมไปถึงการร่วมมือกับห้องสมุดประชาชนอื่น ๆ ในการยืมหรือแลกเปลี่ยนสารนิเทศเพื่อนำมาบริการผู้รับสารนิเทศ

### การเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกล

เนื่องจากห้องสมุดประชาชนได้รับการคัดเลือก ให้เป็นสถานที่ติดตั้งอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมแห่งหนึ่งของชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่จัดการเรียนการสอน และเป็นศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งจะรวมกิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษาที่เรียนนอกระบบโรงเรียน ดังนั้นจึงเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของบรรณารักษ์ในการให้ข้อมูล ข่าวสารแก่นักเรียนและผู้สนใจที่ต้องการสารนิเทศเกี่ยวกับการศึกษาทางไกล

### วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกล

การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม นอกจากจะเป็นการสอนเสริมให้กับนักเรียนในระบบโรงเรียนแล้วยังเป็นประโยชน์ทั้งผู้ที่เรียนนอกระบบโรงเรียน และประชาชนทั่วไป เนื่องจากรายการที่นำเสนอมีหลายรูปแบบทั้งวิชาการ สารคดี และเกี่ยวกับอาชีพ ดังนั้น กรมการศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งเล็งเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มจึงได้ส่งเสริมให้บุคลากรในสังกัดได้เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาทางไกล ให้แก่ผู้สนใจอย่างกว้างขวาง โดยกำหนดวัตถุประสงค์ ดังนี้ (กรมการศึกษาออกโรงเรียน, มปป)

1. เพื่อเผยแพร่ชี้แจงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการฯ ให้ประชาชนทราบโดยทั่วถึงอย่างกว้างขวาง
2. เพื่อชักชวนให้ประชาชนมีส่วนร่วมและเห็นด้วยกับวัตถุประสงค์ และวิธีการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชน
3. เพื่อประสานความคิดเห็นของกลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้องให้เข้ากับจุดมุ่งหมายและวิธีการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชน
4. เพื่อสำรวจและประเมินทัศนคติของกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง ปรับปรุงและประเมินผลการเผยแพร่สารนิเทศที่ห้องสมุดที่ดำเนินการอยู่เพื่อให้เห็นที่เข้าใจและยอมรับของประชาชน

5. เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความรู้ความเข้าใจ และได้รับประสบการณ์เพิ่มเติมจากการเรียนรู้และสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้
6. เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายนำข้อมูลไปเผยแพร่สู่กลุ่มเป้าหมายกลุ่มอื่นต่อไป
7. เพื่อพัฒนาและปรับปรุงข้อมูลข่าวสารสารนิเทศนั้นให้ทันสมัยอยู่เสมอ

### องค์ประกอบในการเผยแพร่สารนิเทศ

การเผยแพร่สารนิเทศถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสื่อสาร ซึ่งจะต้องประกอบไปด้วย แหล่ง (source) สาร (message) ช่องทาง (channel) และผู้รับสาร (receiver) โดยองค์ประกอบแต่ละส่วนต้องมีความสัมพันธ์กันเป็นวงจร จึงจะเป็นการสื่อสารที่สมบูรณ์ Richmond (1995) ได้อธิบายองค์ประกอบแต่ละส่วนดังนี้

**แหล่ง** หมายถึง บุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรที่ก่อให้เกิดสาร (message) โดยทั่วไปบทบาทของแหล่งจะมีอยู่ 3 ลักษณะคือ ชี้นำทางให้เกิดการสื่อสาร แปลสารให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจได้ และเป็นผู้ส่งข่าวสาร

**สาร** หมายถึง สิ่งเร้าที่เป็นคำพูด หรือกิริยา ท่าทางต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความเข้าใจแก่บุคคลที่ได้รับสารนั้น

**ช่องทาง** หมายถึง ทางผ่านของสารที่ถูกถ่ายทอดจากแหล่งไปยังผู้รับสาร โดยแหล่งหรือผู้ส่งสารจะเป็นผู้ตัดสินใจเลือกใช้ช่องทางให้เหมาะสมกับสารที่จะถ่ายทอดออกไป

**ผู้รับสาร** หมายถึง บุคคล ซึ่งอาจเป็นคนเดียวหรือกลุ่มคนก็ได้ ในกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล ผู้รับสารเมื่อรับสารแล้วก็จะแปลความหมายของสารที่ได้รับแล้วจึงตอบสนองต่อสารนั้น

การศึกษาการเผยแพร่สารนิเทศของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน เกี่ยวข้องกับโครงการการศึกษาทางไกล ได้ยึดองค์ประกอบในการเผยแพร่สารนิเทศเป็นกรอบ เพื่อศึกษารายละเอียดด้านการเผยแพร่สารนิเทศ ดังนี้ (ทวีป อภิสิตธิ์ , 2541 : 21-25)

**ผู้เผยแพร่สารนิเทศ** ผู้ที่รับผิดชอบการเผยแพร่สารนิเทศ เกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลฯ มีบุคคลที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด มีหน้าที่ควบคุมดูแลสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนให้เป็นไปตามนโยบาย จุดเน้น ของกรมการศึกษาออกโรงเรียน และวัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชน หรืออาจมีนโยบายของจังหวัดเองในการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ห้องสมุดเป็นผู้หาแนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องตามนโยบายทั้งของกรมการศึกษาออกโรงเรียน และของจังหวัด รวมทั้งของบรรณารักษ์เองด้วย

2. หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ มีหน้าที่บริหารงาน จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในอำเภอนั้น ๆ โดยมีครูอาสา บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดเป็นผู้ร่วมงาน จะต้องอยู่ในความดูแลและควบคุมของหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ

3. บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน ลักษณะงานที่ปฏิบัติเกี่ยวข้องกับการจัดหาและคัดเลือกหนังสือเข้าห้องสมุด วิเคราะห์และจัดหมวดหมู่หนังสือ ทำบัตรรายการ ทำบรรณานุกรม ตรวจจับ สารระสังเขป จัดทำคู่มือการศึกษาค้นคว้าหนังสือในห้องสมุด ให้บริการแก่ผู้ใช้ห้องสมุด จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ศึกษาค้นคว้าการจัดระบบงานที่เหมาะสมของห้องสมุดและปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

4. เจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชน ลักษณะงานที่ปฏิบัติเกี่ยวข้องกับการควบคุมดูแลกิจกรรมห้องสมุด จัดหา ดูแล เก็บรักษาหนังสือ รับผิดชอบอาคาร วัสดุ ครุภัณฑ์ของห้องสมุด ทำทะเบียนจัดหมวดหมู่ และทำบัตรรายการหนังสือ แนะนำและให้บริการประชาชนในการใช้ห้องสมุด จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ และชักจูงให้ประชาชนใช้ห้องสมุด รวบรวมสถิติและจัดทำรายงานประจำปีของห้องสมุดและปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

5. เจ้าหน้าที่ธุรการ ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ห้องสมุดในการดูแลกิจกรรมห้องสมุด ดูแล เก็บรักษาหนังสือ ดูแลวัสดุ ครุภัณฑ์ของห้องสมุด ให้บริการยืม-คืนหนังสือและทำงานธุรการอื่น ๆ ในห้องสมุด

6. อาสาสมัครห้องสมุดประชาชน เป็นบุคคลที่บรรณารักษ์หรือ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชนมาเพื่อช่วยปฏิบัติงานห้องสมุด เนื่องจากห้องสมุดประชาชนประสบปัญหาขาดแคลนบุคลากร อาสาสมัครได้จากหลายทาง เช่น อาสาสมัครจากนักศึกษาผู้ใหญ่ อาสาสมัครจากนักเรียนระดับมัธยมศึกษา อาสาสมัครจากข้าราชการหน่วยงานอื่น และอาสาสมัครจากสมาชิกห้องสมุด

7. ครูประจำกลุ่ม มีหน้าที่ในการร่วมมือกับบรรณารักษ์จัดกิจกรรมพบกลุ่มให้นักศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน เดือนละสี่ครั้ง ครั้งละไม่น้อยกว่าสามชั่วโมงและช่วยเหลือในเรื่องการเรียนแก่นักศึกษาเพื่อให้เกิดคุณภาพตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน

#### ช่องทางที่ใช้เผยแพร่

ช่องทางที่ใช้เผยแพร่สารนิเทศ คือ สื่อที่บรรณารักษ์ใช้เผยแพร่สารนิเทศไปสู่ประชากรกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากสื่อแต่ละประเภทมีลักษณะเฉพาะและมีข้อดี ข้อจำกัดแตกต่างกันไป ดังนั้นเพื่อเป็นการชดเชยข้อจำกัดของสื่อแต่ละสื่อ เพื่อให้ข่าวสารเข้าถึงประชาชนได้อย่าง

แพร่หลายรวมทั้งเพื่อการสร้างความสนใจให้แก่ประชาชน ด้วยการเผยแพร่ข่าวสารให้ปรากฏอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องกันจึงจำเป็นต้องเผยแพร่สารนิเทศผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ หลายๆ สื่อในช่วงเวลาเดียวกัน เช่น เผยแพร่สารนิเทศในรูปแบบ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน และสื่อบุคคล เป็นต้น

การเผยแพร่สารนิเทศเช่นนี้จะทำให้สื่อแต่ละประเภทสามารถทดแทนข้อจำกัดซึ่งกันและกันได้ รวมทั้งทำให้ข่าวสารปรากฏแก่กลุ่มเป้าหมายบ่อยๆ เพราะไม่ว่ากลุ่มเป้าหมายจะใช้สื่อประเภทใดก็ตามย่อมได้รับข่าวสารทั้งสิ้น ซึ่งจะทำให้กลุ่มเป้าหมายได้รับความรู้ และทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมและอาจจะทำให้กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมโครงการดังกล่าวง่ายขึ้นและมากขึ้น

สื่อที่ใช้เผยแพร่สารนิเทศ สามารถแบ่งเป็นสื่อประเภทต่างๆ ได้แก่

สื่อสิ่งพิมพ์ สิ่งพิมพ์ที่บรรณารักษ์ใช้เผยแพร่สารนิเทศมีดังนี้

แผ่นพับ (folder) เป็นเอกสารที่พิมพ์เผยแพร่เพื่อประชาสัมพันธ์หน่วยงาน การจัดการประชุม การจัดนิทรรศการ บริการต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ห้องสมุดจัดขึ้น มักให้รายละเอียดสั้น ๆ เฉพาะเรื่อง

หนังสือคู่มือ (booklet) เป็นเอกสารที่เผยแพร่สารนิเทศไปสู่ชุมชนชนบทที่มีอัตราการอ่านออกเขียนได้อยู่ในระดับต่ำ ข้อความที่ใช้ต้องเป็นภาษาง่าย ๆ ไม่ใช้ศัพท์เทคนิคมากนัก

แผ่นปลิว (Leaflet) คือเอกสารสิ่งพิมพ์ที่บรรจุข่าวสารหรือข้อเขียนที่บรรณารักษ์ต้องการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ โดยมากเป็นกระดาษแผ่นเดียว แผ่นปลิวสามารถเข้าถึงกลุ่มประชาชนได้อย่างกว้างขวางและเป็นที่ยอมรับได้ว่าประชาชนจะได้รับข่าวสารนั้น ทั้งยังไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก

โปสเตอร์ (poster) เป็นแผ่นแจ้งข่าวย่อ ๆ เป็นการกระตุ้นให้คนสนใจเตือนความทรงจำ มักแสดงข้อความพอสังเขป ไม่นิยมเขียนแสดงรายละเอียดมาก

ป้ายโฆษณา (cutout) จัดทำเป็นแผ่นป้ายขนาดใหญ่ แสดงข่าวที่มีรายละเอียดค่อนข้างมาก เมื่อมีข่าวประกาศ ก็นำมาเขียนให้คนยืนอ่าน ตามผนังห้องหรือกำแพง

สื่อโสตทัศน สื่อโสตทัศนที่บรรณารักษ์ใช้เผยแพร่สารนิเทศ ได้แก่

วีดิทัศน์ (Video tape) เป็นสื่อโสตทัศนรูปแบบหนึ่งที่สามารถเก็บข้อมูลภาพและเสียงไว้ได้ สามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ใช้บันทึกรายการเฉพาะส่วนที่ต้องการมาต่อกันใหม่ (editing) การบันทึกเป็นสำเนาหลาย ๆ ฉบับเพื่อแจกจ่ายไปยังที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะการ

บันทึกรายการโทรทัศน์ที่นักเรียนคน ไม่สามารถรับชมรายการตามปกติได้ บรรณารักษ์จะบันทึกสำเนารายการไว้ให้ครูประจำกลุ่มต่อไป

เทปเสียง (Cassette tape) เป็นสื่อประเภทหนึ่งที่มีความนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะการนำมาเรียนด้วยตนเอง โดยนักเรียนเพียงเข้าไปที่ห้องสมุดหรือศูนย์สื่อการศึกษา ก็สามารถเลือกเรื่องที่ต้องการมาใช้ได้ทันที หรือขอยืมไปฟังที่บ้านได้ในเวลาสะดวก

แผ่นใส (Transparency) เป็นสื่อการศึกษาประเภทหนึ่งที่ใช้แผ่นพลาสติกโปร่งใสบันทึกข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือรูปภาพ อาจจะเป็นสีหรือขาวดำก็ได้ และสามารถฉายโดยผ่านเครื่องฉายข้ามศีรษะ ให้ไปปรากฏบนจอหรือจากขนาดใหญ่ได้ ผู้รับสารนิเทศจึงสามารถมองเห็นได้ในเวลาเดียวกันพร้อมกันหลาย ๆ คน

### สื่อบุคคล สื่อบุคคลที่บรรณารักษ์ใช้เผยแพร่สารนิเทศ ได้แก่

นักเรียนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน คือนักเรียนที่ลงทะเบียนเรียนทางไกลทุกระดับชั้น นักเรียนกลุ่มนี้จะเป็นผู้แพร่กระจายข่าวสารข้อมูล ตลอดจนความรู้ไปยังประชาชน ขณะเดียวกันก็ยังเป็นสื่อที่นำความต้องการทางการศึกษาของประชาชนในชุมชนกลับมายังบรรณารักษ์ได้

บุคลากรในห้องสมุดประชาชน คือ บุคลากรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการศึกษาทางไกลอยู่ในห้องสมุดประชาชนทุกตำแหน่ง ได้แก่ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ บรรณารักษ์ เจ้าหน้าที่ห้องสมุด เจ้าหน้าที่ธุรการ อาสาสมัครห้องสมุดและครูประจำกลุ่ม

ผู้นำชุมชน คือบุคคลที่เป็นผู้นำในแต่ละตำบล หมู่บ้าน ซึ่งบรรณารักษ์ใช้เป็นแหล่งกระจายข่าวไปสู่ประชาชนในแต่ละชุมชนนั้น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

พระภิกษุ สามเณร คือนักบวชในพุทธศาสนาที่มาเรียนการศึกษาทางไกลหรือใช้บริการในห้องสมุดประชาชน ก็เป็นสื่อบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่บรรณารักษ์สามารถใช้เป็นสื่อกระจายข่าวสารเกี่ยวกับการศึกษาไปยังประชาชนทั่วไปได้เช่นกัน

วิธีการเผยแพร่สารนิเทศ บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนมีวิธีการเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไปสู่กลุ่มเป้าหมาย โดยสามารถจำแนกได้ 2 ประเภทคือ

#### 1. กิจกรรมเพื่อเผยแพร่สารนิเทศโดยตรง ได้แก่

กิจกรรมพบกลุ่ม

กิจกรรมส่งเสริมการใช้สื่อการเรียนการสอน

กิจกรรมประชาสัมพันธ์โครงการ

กิจกรรมห้องสมุดเคลื่อนที่

กิจกรรมแนะแนวการศึกษาตามอัธยาศัย

2. กิจกรรมที่แทรกข่าวสารเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกล ได้แก่

โครงการกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

กิจกรรมออกหน่วยอำเภอเคลื่อนที่

ผู้รับสารนิเทศ คือ กลุ่มประชากรที่เป็นเป้าหมายในการเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลฯ ของบรรณารักษ์ ได้แก่

นักเรียนระดับประถมศึกษา

นักเรียนระดับมัธยมศึกษา

นักศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียนทุกประเภททุกระดับ

ประชาชนทั่วไป

ผู้นำชุมชน

พระภิกษุ สามเณร

ผู้รับสารนิเทศกลุ่มอื่น ๆ เช่น ทหาร สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม) เป็นต้น

### งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดประชาชน การรับและการเผยแพร่สารนิเทศ และงานวิจัยเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ส่วนงานวิจัยในต่างประเทศเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรับสารนิเทศของประชาชนในชนบทกับประชาชนในเมือง และการให้บริการรับชมโทรทัศน์ในห้องสมุดประชาชน ดังนี้

#### 1.งานวิจัยเกี่ยวกับห้องสมุดประชาชน

ลัดดา รุ่งวิสัย (2526) ศึกษาเรื่องผู้ใช้และไม่ใช้ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเชียงใหม่ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ อายุตั้งแต่ 17 ปีขึ้นไป จำนวน 200 คนพบว่า สาเหตุที่ผู้ไม่ใช้ ไม่ไปห้องสมุดประชาชน คือ ห้องสมุดอยู่ไกล ไม่สนใจไปใช้ห้องสมุด การเดินทางไปใช้ไม่สะดวก และคิดว่า หนังสือในห้องสมุดไม่เหมาะสมกับตน



นอกจากนี้ ยังพบว่า ผู้ใช้และผู้ไม่ใช่ทราบว่ามีห้องสมุดประชาชนโดยบังเอิญ สำหรับบริการที่ต้องการให้ห้องสมุดจัดให้มีได้แก่ การบรรยายความรู้ทางวิทยุและโทรทัศน์ และห้องสมุดเคลื่อนที่

พัชรา เต็งรังสรรค์ (2530) ศึกษาเรื่อง การประชาสัมพันธ์ของห้องสมุดประชาชนในสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในด้านวิธีการ ปัญหาและอุปสรรคในการประชาสัมพันธ์ของห้องสมุดประชาชน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารและบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนในระดับจังหวัด 72 จังหวัดพบว่า วิธีการประชาสัมพันธ์ที่บรรณารักษ์ใช้มากได้แก่ การจัดทำสิ่งพิมพ์ทุกอย่างของห้องสมุดออกเผยแพร่ ส่วนวิธีการที่บรรณารักษ์ใช้น้อยได้แก่ การฉายวิดีโอ ภาพยนตร์ สไลด์ การจัดรายการวิทยุท้องถิ่น การทำใบปลิว/โปสเตอร์ออกเผยแพร่โดยติดตามป้ายประกาศในที่ชุมชน

## 2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการรับและการเผยแพร่สารนิเทศ

จุมพล รอดคำดีและคณะ (2532) ศึกษาและประเมินผลงานประชาสัมพันธ์โครงการน้ำพระทัยจากในหลวงตามแนวพระราชดำริ เพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การเผยแพร่ข่าวสารผ่านสื่อมวลชนจะทำให้ข่าวสารนั้นเข้าถึงผู้รับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจาก ประชาชนเปิดรับสื่อมวลชนมากกว่าสื่อประเภทอื่นและสื่อที่เปิดรับมากที่สุดคือ สื่อโทรทัศน์

ขันสวาท หินธารว (2539) ศึกษาเรื่อง การเผยแพร่สารนิเทศคหกรรมศาสตร์ ในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรของจังหวัดเลย โดยศึกษาวิธีการและเนื้อหาสารนิเทศที่เผยแพร่ ประชากร ได้แก่ เจ้าพนักงานเคหกิจเกษตร สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตร สมาชิกกลุ่มยุวเกษตร และเกษตรกรทั่วไปของจังหวัดเลยจากการศึกษาพบว่า ในการเผยแพร่สารนิเทศนั้นวิธีการที่เจ้าพนักงานเคหกิจเกษตรปฏิบัติในระดับมากที่สุด คือ การสาธิตและการประชุม วิธีการที่ปฏิบัติในระดับปานกลางคือ การเยี่ยมเยียนพบปะสนทนากับเกษตรกรที่บ้านและการรณรงค์ ส่วนการรับสารนิเทศของเกษตรกรนั้นพบว่าเกษตรกรรับสารนิเทศจากสื่อบุคคล โดยการพูดคุยหรือปรึกษานารีกับคนในครอบครัวและเพื่อนบ้าน

เดชา นันทพิชัย (2539) ศึกษาเรื่อง การรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนของเกษตรกรในหมู่บ้านโครงการพัฒนาป่าชุมชนในด้านเนื้อหา แหล่ง พฤติกรรมการเปิดรับสารนิเทศจากสื่อ ปัญหาการรับสารนิเทศ และความสัมพันธ์ระหว่างการรับสารนิเทศกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เกษตรกรหัวหน้าครัวเรือนจำนวน 336 คนใน 15 หมู่บ้าน พบว่า

เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับสารนิเทศจากแหล่งบุคคล โดยได้รับจากกำนัน เพื่อนบ้าน สมาชิกในครอบครัว ผู้ใหญ่บ้าน เกษตรตำบล และพัฒนากร ตามลำดับ สื่อที่เกษตรกรส่วนใหญ่เปิดรับคือ สื่อมวลชน โดยการรับฟังจากหอกระจายข่าว รองลงมาคือสื่อบุคคล โดยการคุยกับเพื่อนบ้าน/ผู้นำชุมชน และสื่อเฉพาะกิจ โดยการเข้าร่วมประชุมหรืออภิปรายในหมู่บ้าน ตามลำดับ ส่วนปัญหาการรับสารนิเทศของเกษตรกรคือ ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมการเผยแพร่สารนิเทศ

ดร.ณิย์ วราวิทย์ (2539) ศึกษาเรื่อง การรับสารนิเทศทางการเกษตรของเกษตรกรหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอในด้านเนื้อหา วิธีการรับสารนิเทศ ปัญหาและอุปสรรคในการรับสารนิเทศ และการนำสารนิเทศไปใช้ประโยชน์ของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4 จังหวัด ประชากรเป็นหัวหน้าครัวเรือน จำนวน 282 คน ในด้านวิธีการรับสารนิเทศนั้นพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่รับสารนิเทศระดับมากที่สุดจากการดูโทรทัศน์ รับสารนิเทศระดับมากจากการสนทนาพูดคุยกับเพื่อนบ้าน หรือญาติ รับสารนิเทศระดับปานกลางจากการอ่านเอกสารเผยแพร่ เช่น จุลสารจดหมายข่าว แผ่นพับ รับสารนิเทศระดับน้อยจากการอ่านรายงาน ดูนิตรรศการ ส่วนปัญหาการรับสารนิเทศคือ เกษตรกรไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมโดยเป็นปัญหาระดับปานกลาง

สมปอง อ้นเดช (2539) ศึกษาเรื่อง การเผยแพร่สารนิเทศโรคเอดส์ของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน พบว่า วิธีการเผยแพร่สารนิเทศที่หน่วยงานราชการใช้มากคือ การวางเอกสารให้หยิบเอง การบรรยาย การจัดนิทรรศการ ส่วนหน่วยงานเอกชน ใช้วิธีการติดต่อบุคคลโดยตรง การฝึกอบรม และการเผยแพร่ทางสิ่งพิมพ์ สื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกัน มีเพียงสื่อบุคคลที่ใช้แตกต่างกันคือ หน่วยงานภาครัฐใช้เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ขณะที่หน่วยงานเอกชนใช้ผู้นำชุมชน

### 3. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไทยคม

ภาวิณี พุฒิกกร (2537) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่คาดว่าจะมีผลต่อการจัดการศึกษาทางไกลโดยใช้สื่อโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม พบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมสื่อสารในชีวิตประจำวันของนักศึกษา คือ การที่นักศึกษามักจะติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนนักศึกษาด้วยกันเองมากกว่าการสื่อสารแบบอื่นๆ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษา นอกจากนี้ การเผยแพร่นวัตกรรมทางการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไปยังกลุ่มเป้าหมายต้องเป็นไปอย่างกว้างขวาง และต้องเตรียมความพร้อมให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้วย

กองทอง วนเกียรติ (2540) ศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพของโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไทยคม : วิจัยกรณีการศึกษานอกระบบโรงเรียนอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่พบว่า การจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไทยคมยังไม่สามารถเข้าถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริง มีปัญหาเกี่ยวกับสื่อเอกสารชุดวิชามีน้อย มีการนำสื่อโทรทัศน์มาใช้ในการศึกษาน้อยมาก และเครื่องรับโทรทัศน์ติดตั้งตามศูนย์การเรียนแต่ละแห่งไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่นักศึกษา

สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรับสารนิเทศของประชาชนในชนบทกับประชาชนในเมือง และการให้บริการรับชมโทรทัศน์ในห้องสมุดประชาชน ดังนี้

### 1.งานวิจัยที่เกี่ยวกับการรับสารนิเทศของประชาชนในเขตเมืองกับชนบท

Rochester และ Willand (1998) ศึกษาเรื่องการรับสารนิเทศของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองกับชุมชนชนบทพบว่า ประชาชนทั้งสองกลุ่มได้รับสารนิเทศจากแหล่งสถาบันที่คล้ายคลึงกัน คือ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90.00) ได้รับสารนิเทศจากห้องสมุดประชาชนประจำท้องถิ่น ส่วนการรับสารนิเทศจากแหล่งบุคคลแตกต่างกันคือ ประชาชนในชนบทได้รับสารนิเทศจากแหล่งบุคคลที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ สมาชิกในชุมชน เพื่อน และสมาชิกในครอบครัว ขณะที่ประชาชนในชุมชนเมืองได้รับสารนิเทศจากแหล่งบุคคลที่เป็นทางการคือ ได้รับจากพนักงานของรัฐ

### 2.งานวิจัยที่เกี่ยวกับการให้บริการรับชมโทรทัศน์ในห้องสมุดประชาชน

Ashton (1984) ได้สำรวจบริการรับชมโทรทัศน์ในห้องสมุดประชาชนของสหรัฐอเมริกา ในปีค.ศ.1983 โดยส่งแบบสอบถามไปยังห้องสมุดประชาชนจำนวน 157 แห่ง พบว่า ห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่มีเครื่องมือ อุปกรณ์ผลิตรายการ ได้แก่ กล้องบันทึกโทรทัศน์ ห้องสตูดิโอ ห้องเก็บข้อมูล นอกจากนี้ยังมีเครื่องรับโทรทัศน์เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน บริการที่จัดให้ชุมชน ได้แก่ บริการเผยแพร่ข่าวสารของห้องสมุดและชุมชนผ่านรายการโทรทัศน์ สำเนารายการโทรทัศน์โดยคิดค่าธรรมเนียม ให้เช่าสตูดิโอและให้ยืมอุปกรณ์ต่างๆ ส่วนการเผยแพร่รายการมีทั้งห้องสมุดเผยแพร่เอง และร่วมมือกับสถานีโทรทัศน์ของรัฐบาลหรือของเอกชน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า งานวิจัยเกี่ยวกับห้องสมุดประชาชนเป็นการศึกษาในด้านบริการ ดังที่ลัดดา รุ่งวิสัย (2526) พบว่า บริการที่ผู้ใช้ต้องการให้ห้องสมุดจัดให้มี ได้แก่ การเผยแพร่ความรู้ทางวิทยุและโทรทัศน์และบริการห้องสมุดเคลื่อนที่ และ Ashton พบว่า บริการที่ห้องสมุดจัดให้ชุมชน ได้แก่ บริการเผยแพร่ข่าวสารของห้องสมุดและชุมชนผ่านราย

การโทรทัศน์ ส่วนบริการอื่น ๆ ที่บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนได้รับการสนับสนุนให้จัด ได้แก่ บริการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร จัดหน่วยนำหนังสือออกให้บริการในชุมชน

ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับการรับและการเผยแพร่สารนิเทศ พบว่า มีการใช้ทั้งสื่อบุคคล สื่อมวลชน และสื่อกิจกรรม โดยการรับสารนิเทศนั้น เดชา นันทพิชัย (2539) พบว่า สื่อที่ผู้รับสารนิเทศส่วนใหญ่เปิดรับคือสื่อมวลชน และปัญหาในการรับสารนิเทศคือ ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม สอดคล้องกับดร.ณี วราวิทย์ (2539) ที่พบว่าผู้รับสารนิเทศได้รับสารนิเทศจากสื่อมวลชนมากที่สุด และการไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมเป็นปัญหาระดับปานกลาง ขณะที่การเผยแพร่สารนิเทศจะใช้สื่อหรือวิธีการที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย ดังที่จุมพล รอดคำดีและคณะ (2532) พบว่า การเผยแพร่ข่าวสารผ่านสื่อมวลชนจะทำให้ข่าวสารถึงผู้รับมากที่สุด ส่วนพัชรา เต็งรังสรรค์ (2530) พบว่า ห้องสมุดประชาชนเผยแพร่สารนิเทศโดยใช้สื่อสิ่งพิมพ์มากกว่าสื่ออื่น ๆ

สำหรับงานวิจัยด้านการศึกษาผ่านดาวเทียมไทยคมพบข้อที่น่าสนใจคือ ก่อนเริ่มโครงการ ภาวิณี พุฒิกง (2537) ได้ศึกษาและพบว่า การดำเนินงานตามโครงการฯจะประสบผลสำเร็จได้นั้น การเผยแพร่นวัตกรรมการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมต้องเป็นไปอย่างกว้างขวาง และต้องเตรียมความพร้อมให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานด้วย ภายหลังจากการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมได้ดำเนินไประยะหนึ่ง กองทอง วนเกียรติ (2540) จึงได้ประเมินโครงการแล้วพบว่า การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมยังไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริงและมีการนำสื่อมาใช้เพื่อการศึกษาน้อยมาก

เมื่อห้องสมุดประชาชนได้รับการคัดเลือก ให้เป็นจุดติดตั้งอุปกรณ์รับสัญญาณการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมแห่งหนึ่งของชุมชน บรรณารักษ์จึงต้องเตรียมความพร้อมด้วยการชวนขยายรับสารนิเทศที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เพื่อให้สามารถเผยแพร่สารนิเทศนั้นไปยังประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นได้ ดังนั้น การศึกษาถึงการรับและการเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับโครงการการศึกษาทางไกลของบรรณารักษ์ จึงเป็นการค้นหาสาเหตุที่มีส่วนทำให้ประสิทธิผลของโครงการไม่เป็นไปตามเป้าหมาย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบรรณารักษ์ ทั้งนี้ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการกระจายสารนิเทศจากผู้ผลิตสารนิเทศไปยังบรรณารักษ์ และเพื่อให้บรรณารักษ์สามารถเลือกใช้สื่อเพื่อการเผยแพร่สารนิเทศได้อย่างเหมาะสมต่อไป